

A. A. Contant

Groot hoefblad

(*Petasites hybridus* (L.) G., M. et Sch.)

Mijn eerste artikel over deze plant vindt u in Natura febr./maart 1970. Als vervolg hierop eerst iets over de naamgeving.

De bladeren van het *Kleine hoefblad* (*Tussilago farfara* L.) tonen veel overeenkomst met een paardehoef, vandaar de naam. Eigenlijk had men de plant hoestblad moeten noemen; *Tussilago* is nl. afgeleid van *tussis* = hoest (vgl. het Franse *tusser* = hoesten) en *agere* = verjagen. Inderdaad werd uit de bladeren een geneesmiddel tegen hoest, bronchitis en tuberculose bereid.

Daar de bladeren van het Groot hoefblad veel op die van het Klein hoefblad lijken, heeft men de naam hoefblad ook aan het geslacht *Petasites* gegeven, dat is afgeleid van het Griekse *petatos* = hoed met brede rand. Wij hebben de bladeren, tijdens een zeer zonnige dag in een roeiboot gezeten, wel eens als parasol gebezigd. De wortelstok werd in de Middeleeuwen als middel tegen de pest gebruikt, vandaar de Duitse naam *Pestwurz*. Volgens velen heeft die wortelstok echter niet de minste medicinale waarde. Wél bevat hij een etherische olie, waaraan de plant zijn onaangename geur heeft te danken. Toch wordt de gesneden wortel nog gebruikt bij jicht en menstruatiestoornissen.

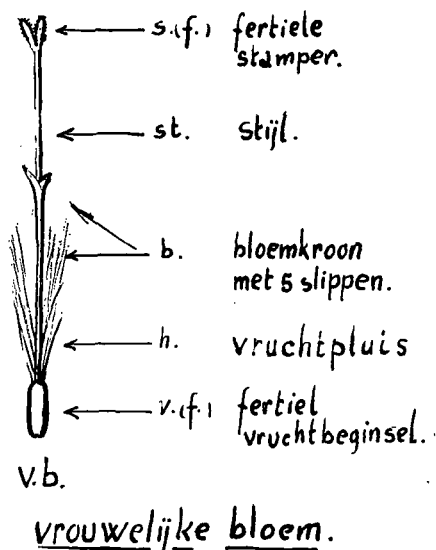
De vrouwelijke hoofdjes van Groot hoefblad hebben ongeveer 70 à 80 fertiele bloempjes, die een smalle buisvormige bloembuis hebben met gerafelde of scheef afgesneden bloemkroonslippen. Verder staan in het midden van de bloembodem één, twee of drie steriele mannelijke bloempjes. Toch hebben ook die een functie; zij scheiden namelijk honing af en bevorderen op die manier het insectenbezoek.

De mannelijke hoofdjes bevatten circa 35 schijnbaar tweeslachtige bloempjes. Schijnbaar tweeslachtig, want er zijn wel 5 fertiele meeldraden, doch de 'knots van een stempel' is steriel en ook het goed ontwikkelde eitje is onvruchtbaar. Verder bevatten deze mannelijke hoofdjes soms enkele vrouwelijke bloempjes aan de rand. Die zijn kleiner dan de mannelijke en zitten tussen de omwindselbladen verscholen, maar zijn herkenbaar aan de grotere ontwikkeling van het vruchtpluis en aan het ontbreken van de bloemkroonslippen; ook hier een schijnbaar goed ontwikkeld doch vermoedelijk onvruchtbaar eitje. Hoewel ik veel mannelijke hoofdjes onderzocht, had ik deze vrouwelijke bloempjes zelf nooit kunnen ontdekken. Aan mevrouw Roesink te Overveen komt de eer toe, ze wél te hebben gevonden!

Heimans schreef in 'De Levende Natuur' van februari 1907 o.a.: 'Alle bloempjes, de witte randbloempjes zowel als de twee of drie klokjes in het hart van de bloem zijn

stamperbloemen. Wel zijn er in ons land planten gevonden met uitsluitend meeldraadbloemen, maar die zijn uiterst zeldzaam. Deze meeldraadbloemen zijn veel groter en dieper van kleur. De Prodomus Florae Batavae geeft op, dat er in ons land tot 1882 maar 8 vindplaatsen van (planten met alleen) meeldraadbloemen waren'.

Men dacht dan met een andere soort hoefblad te doen te hebben. Dat meende trouwens ook Linnaeus; die gaf aan de plant met alleen mannelijke bloemen zelfs een andere naam.

Vrouwelijke bloemen: schema en in vrucht.

Wat het voorkomen der geslachten betreft, zijn de inzichten sinds 1907 wel wat veranderd. De vrouwelijke vorm komt echter meer voor dan ik gedacht had. De seksen ontlopen elkaar volgens mijn gegevens niet zo veel. Zestien mensen hebben op mijn enquête van 1970 gereageerd en het resultaat is een opgave van 20 vindplaatsen van mannelijke planten en van 22 van het vrouwelijke geslacht. Natuurlijk komt het Groot hoefblad nog op meer plaatsen voor, want te weinig mensen hebben mij over hun bevindingen geschreven. Wij treffen de planten het meeste aan in de veen- en kleigebieden van Zuid-Holland en Utrecht, vooral langs de Vecht en in de omgeving van Amersfoort en Utrecht. In de noordelijke en zuidelijke provincies ziet men ze weinig. Op de buitenplaatsen vindt men meestal de vrouwelijke vorm. In de omgeving van Hilversum staat een schitterende vegetatie van vrouwelijke planten, nl. op de landgoederen 'Land en Bosch' en 'Spanderswoud'. In het rivierengebied en speciaal in de Biesbosch komen gemengde populaties voor. Men zou denken dat - als beide seksen door elkaar groeien - er toch wel bevruchting zal optreden. Dat dit niet zo is, heeft een nog niet verklaarde oorzaak (Drs. Veldkamp); misschien komt het doordat de plant feitelijk toch niet inheems is. In zuidelijker landen vindt men de bestuiving wél in de natuur.

Het is opvallend, dat men zelden ontwikkeld zaad aantreft. Toch is het in de tuin van het Rijksherbarium te Leiden gelukt, goed kiemkrachtig zaad te verkrijgen. Men had daartoe een torentje van mannelijke bloeitrossen om een vrouwelijke bloeitros heen gezet en ... het resultaat was positief! Ik vind het prettig u te kunnen meedelen, dat het mij

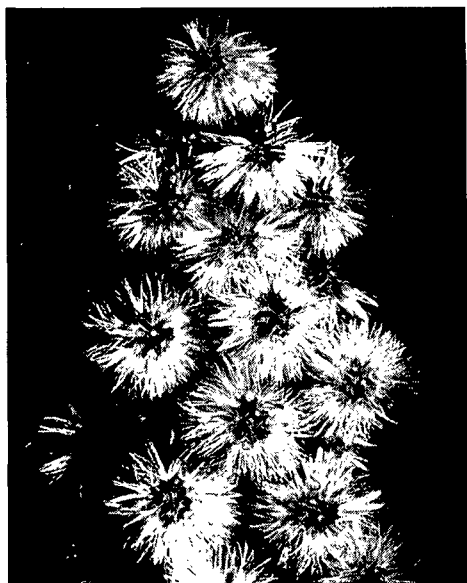
in het voorjaar van 1970 ook gelukt is. Ik had enkele nog maar pas bloeiende vrouwelijke planten ontvangen en die heb ik naast mijn mannelijke gepoot. Wat heb ik daar een plezier aan beleefd! De uitkomst was verbluffend. De vrouwelijke planten bloeiden vele weken langer en groeiden uit tot lange, ijle trossen van ruim 1 meter hoog. En, wat ik nog nooit gezien had, op 14 mei gingen de hoofdjes open en begonnen te 'pluizen'. Wat een fantastisch gezicht! Het werden nu platte bolletjes van vuilwitte onvertakte haren. Tussen de haarkransjes van ieder vruchtje zag men een of twee donkere, kromme 'steel-tjes' met nog een donkerder puntje aan het eind. Dat waren de restanten van de schijnbaar tweeslachtige (steriele) bloempjes en de puntjes waren de verdorde kroonslipjes. De heer den Houter heeft een tros meegenomen om te fotograferen. Op een met wat water gevulde petrischaal kiemden de vruchtjes en groeiden uit tot plantjes. Jammer genoeg heb ik deze plantjes wat slordig behandeld, zodat ze verdroogd zijn. Hopelijk een volgend keer beter.

Wanneer bloeit het Groot hoefblad? Dat hangt van het weer en van de standplaats af. Volgens een opgave van Drs. Veldkamp was de vroegste bloeidatum van de mannelijke planten 22 februari 1882 en de laatste bloeidatum 6 mei 1902. Bij de vrouwelijke planten was dat resp. 19 maart 1938 en 28 mei 1929 (streng, langdurige winter). Interessant om zelf de bloeidata te controleren en op te tekenen!

Mocht u over een grote tuin of over een landgoed(?) beschikken, probeert u dan een plant van het Groot hoefblad te pakken te krijgen; u zult er beslist veel van genieten. Neem liefst de vrouwelijke vorm. Die bloeit veel langer en als u er dan nog een mannelijke plant bij kunt zetten, kunt u wellicht ook het 'pluizen' bewonderen.

Ik hoop dat het me gelukt is, ook bij u wat belangstelling voor de botanie in het algemeen en voor het Groot hoefblad in het bijzonder te wekken. Het komt er vooral op aan, scherp en nauwkeurig te observeren.

Degenen die mij planten zonden of mij schreven, dank ik hiervoor heel hartelijk. Veel dank ben ik ook verschuldigd aan Drs. J. F. Veldkamp, verbonden aan het Rijksherbarium te Leiden, voor zijn waardevolle gegevens en aan de heer P. den Houter voor het prachtige fotomateriaal.

Adres van de schrijver:

Foto's: P. den Houter; rechts onder: Groot hoefblad in vrucht langs beek bij Horn (Wf.); foto Job. Bolman.

Tekening van de schrijver.

